

नेपाल सरकार
शिक्षक सेवा आयोग
निम्न माध्यमिक तहको खुल्ला प्रतियोगितात्मक परीक्षाको विषयगत पाठ्यक्रम -
२०७८

विषय: - शुक्लयजुर्वेदः

पूर्णाङ्कः- १००

समय:- घण्टात्रयम्

खण्ड:- क

१. विद्यालयशिक्षाया शुक्लयजुर्वेदविषयकपाठ्यक्रमाध्ययनम्

१.१. सर्वकारनिर्धारितशिक्षानीतिषु संस्कृतशिक्षा, राष्ट्रियपाठ्यक्रमप्रारूपाख्ये (२०७६) संस्कृतम् ।

१.२. विद्यालयशिक्षायाः पाठ्यक्रमः, पाठ्यक्रमनिर्माणविधिश्च ।

१.३. विद्यालयशिक्षायाः पाठ्यक्रमेषु शुक्लयजुर्वेदः ६-८ पाठ्यक्रमः, अस्य वैशिष्ट्यम्, शुक्लयजुर्वेदविषयकपाठ्यक्रमस्य (६-८) संरचनागतमध्ययनम् ।

१.४. पाठ्यक्रमपाठ्यपुस्तकयोः परिचयः, अन्तःसम्बन्धः, प्रयोगावस्था च

१.५. सम्प्रति प्रचलितस्य पाठ्यक्रमस्य मूल्याङ्कनम् ।

२. शिक्षणम्

२.१. शिक्षणस्य परिचयः, सिद्धान्ताश्च ।

२.२. शिक्षणे बालमनोविज्ञानस्य शिक्षामनोविज्ञानस्य च महत्त्वम् ।

२.३. शैक्षणिकसामग्रीणां निर्मितिः, प्रयोगश्च ।

२.४. शिक्षणप्रक्रियायां श्रव्यदृश्यसामग्रीणां प्रयोगः, सूचनाप्रविधेरुपयोगश्च ।

२.५. विद्यार्थिमूल्याङ्कनमुपचारात्मकं शिक्षणञ्च ।

३. शुक्लयजुर्वेदशिक्षणे बालमनोविज्ञानम्

३.१. शुक्लयजुर्वेदशिक्षणस्य परिचयः, महत्त्वञ्च ।

३.२. शुक्लयजुर्वेदशिक्षणे प्रचलिता पद्धतयः ।

३.३. शुक्लयजुर्वेदशिक्षणे उपयुक्ताविधयः, क्रियाकलापाः, तेषां प्रयोगश्च ।

३.४. शुक्लयजुर्वेदशिक्षणे शिक्षणयोजनानिर्माणम्, शैक्षणिकसामग्रीणामुपयोगश्च ।

३.५. शुक्लयजुर्वेदशिक्षणस्य मूल्याङ्कनपद्धतयः, साधनानि च ।

४. वेदाध्ययनस्य शैक्षणिकयोजना

- ४.१. वेदाध्ययनस्य गुरुपरम्पराशिक्षणे पाठयोजना ।
- ४.२. अनुशिक्षणस्य स्वरूपं तन्महत्त्वनिरूपणम् ।
- ४.३. कण्ठस्थीकरणतात्पर्यम्, तदर्थं पाठयोजनास्तदुदाहरणानि च ।
- ४.४. वेदाध्ययनपरम्परा, स्वशाखाध्ययनस्य महत्त्वम् ।
- ४.५. शुक्लयजुर्वेदीयमाध्यन्दिनसंहिताया मन्त्राणां सस्वरमुच्चारणप्रक्रिया ।

५. शुक्लयजुर्वेदपठनसामग्र्यस्तन्मूल्याङ्कनं मण्डपकुण्डादिज्ञानञ्च

- ५.१. माध्यन्दिनशाखामन्त्राणां सस्वरमुद्गुने प्रयत्नसाध्यम्, तत्र प्रयत्नः, तद्मूलग्रन्थाः, सहायकसामग्र्यश्च ।
- ५.२. सम्प्रदायगतानां स्वरवर्णोच्चारणनियमानामवधारणम्, तत्र शिक्षकस्य भूमिकानिरूपणम् ।
- ५.३. उदात्तादिस्वर-सप्तस्वर-मात्रा-वर्णज्ञानार्थमवलम्बनीयाः पाठयोजनाः, मूल्याङ्कनप्रविधयश्च ।
- ५.४. वेदाध्ययनस्य याथातथ्योच्चारणाय प्रयोगाभ्यासः, परीक्षाप्रणाल्यश्च ।
- ५.५. कुण्डमण्डपज्ञानान्तर्गतं हस्तादिमान-दिक्साधन-मण्डपकुण्डस्वरूपम्, तिथीश्वराः, नक्षत्रस्वामिनः ।

६. वेदस्तन्मन्त्राणां भावार्थबोधः

- ६.१. वेदपरिचयः, वेदापौरुषेयत्वम्, तन्महत्त्वम् ।
- ६.२. शुक्लकृष्णभेदविचार, वेदाङ्गपरिचयः, उपाङ्गानि तेषां परिचयः ।
- ६.३. पाकयज्ञपरिचयः, हविर्यज्ञपरिचयः, सप्तसोमसंस्थाः ।
- ६.४. शुक्लयजुर्वेदमाध्यन्दिनशाखायाः निम्नाङ्कितमन्त्राणां महीधरानुसारं भावार्थबोधः-

- १) इषेत्वा (१/१) २) अग्नेव्रतपते (१/५) ३) मयीदमिन्द्रम् (२/१०) ४) अग्नये कव्यवाहनाय (२/२९)
- ५) अग्नेत्वन्नः (३/२५) ६) उपहूता इह (३/४३) ७) आपोऽस्मान् (४/२) ८) व्रतं कृणुत (४/११)
- ९) परिमाणे (४/२८) १०) इदं विष्णुः (५/१५) ११) अग्ने नय (५/३६) १२) माहिर्भूर्मा (६/१२)
- १३) मनोमे तर्पयत (६/३१) १४) मधुमतीर्नः (७/२) १५) उदुत्यम् (७/४१) १६) चित्रन्देवानाम् (७/४२)
- १७) कोऽदात् (७/४८) १८) यज्ञो देवानाम् (८/४) १९) संवर्चसा (८/१४) २०) अपां रसम् (९/३)
- २१) आमावाजस्य (९/१९) २२) इमन्देवाः (९/४०) २३) अग्नये गृहपतये (१०/२३) २४) देवसवितः (११/७)
- २५) तमुत्वा (११/३३) २६) विश्वोदेवस्य (११/६७) २७) अन्नपतेऽन्नस्य (११/८३) २८) आत्वाहार्षम् (१२/११)
- २९) गर्भोऽस्य (१२/३७) ३०) पुनस्त्वादित्या (१२/४४) ३१) सीरा युञ्जन्ति (१२/६७) ३२) लाङ्गलं पवीरवत् (१२/७१)

३३) नमोऽस्तु सर्पेभ्यः (१३/६) ३४) अग्निर्मूर्धा दिवः (१३/१४) ३५) भूरसि (१३/१८) ४) अषाढासि (१३/२६) ३६) त्वं यविष्ठ (१३/५२)

३७) कुलायिनी (१४/२) ३८) अग्ने वाजस्य (१५/३५) ३९) विश्वकर्माहि (१७/३२) ४०) आशुः शिशानः (१७/३३)

४१) यत्रवाणाः (१७/४८) ४२) सत्यञ्चमे (१८/५) ४३) वाजस्यनु (१८/३०) ४४) नानाहिवाम् (१९/७)

४५) यदा पिपेष (१९/११) ४६) धानाः करम्भः (१९/२१) ४७) व्रतेनदीक्षाम् (१९/३०) ४८) पुनन्तुमा देवजनाः (१९/३९)

४९) दृष्ट्वा रूपे १९/७७) ५०) पयसा शुक्रम् (१९/८४) ५०) उच्चाते जातम् (२६/१६) ५१) सञ्चेद्भ्यस्वाग्ने (२७/२)

५२) त्वामग्ने वृणते (२७/३) ५३) केतुं कृण्वन् (२९/३७) ५४) तीब्रान्घोषान् (२९/११) ५७) यज्जाग्रतो दूरम् (३४/१)

५८) येनकर्माणि (३४/२) ५९) यत्प्रज्ञानम् (३४/३) ६०) येनेदम्भूतम् (३४/४) ६१) यस्मिन्तृचः (३४/५)

६२) सुषारथिरश्वा (३४/६) ६३) तत्सूर्यस्य देवत्वम् (३४/३७) ६४) भग एव भगवान् (३४/३८)

७. चूडोपनयनविवाहेषु सविशेषकार्याणि तन्मुहूर्तानि चरित्रज्ञानञ्च ।

७.१. जूटिकाबन्धनम्, चूडाकर्म, गायत्र्युपदेशप्रकारः, भिक्षाप्रकारः, स्नातकनियमाः, कन्यादानत्रिपुरुषसङ्कल्पवाक्यज्ञानम्, कन्यादानविधिः,

७.२. विवाहविधिः, विवाहनक्षत्राणि, षाण्मासान्तं मण्डनमुण्डनयोः निषेधः, पिङ्गलोक्तगणच्छन्दःपादादिज्ञानम् ।

७.३. निम्नचरित्राणां परिचयः-

पैलः, वैशम्पायनः, जैमिनिः, सुमन्तु, पारस्करः, यास्कः, पाणिनिः, पतञ्जलिः, गौतमः, व्यासः, वशिष्ठः, सायणः, विश्वामित्रः, पराशरः, कात्यायनः, शौनकः, पिङ्गलः, याज्ञवल्क्यः ।

७.४. निम्नानां वैदिकपरिभाषिकशब्दानां प्राकरणिकमर्थज्ञानम्-

अग्निष्टोमः, अग्निहोत्रम्, अथर्वन्, अथर्ववेदः, अध्वर्युः, अनुवाकः, अभिः, अरणिः, अर्थवादः, अष्टकः, आगमः, आम्नायः, आरण्यकम्, आरण्यकज्ञानम्, आसन्दी, इडापात्री, इष्टिः, ऋत्विक्, कण्डिका, कपालानि, कल्पः, क्रमपाठः, गृह्यसूत्रम्, ग्रहः, चमसः, छन्दः, छन्दोमः, जुहूः, ज्योतिषम्, त्रयी, दर्शपूर्णमासौ, अनुवाकः, धर्मसूत्रम्, ध्रुवा, निगमः, निघण्टुः, निरुक्तम्, निर्वचनम्, परिशिष्टम्, पितृमेधः, प्रकृतिपाठः, प्रणीता, प्रपाठकः, प्रमन्थः, प्रातिशाख्यम्, प्राशिन्नहरणम्, ब्रह्मा (ऋत्विक्), ब्राह्मणम्, भक्तिः, भाष्यम्, मण्डलम्, यजुः, यजुर्वेदः, यागः, यूपः, वाजसनेयः, वेदाङ्गानि, शिक्षा, श्रौतम्, सामन्, सामवेदः, सोमयागः, स्तोत्रम्, स्तोभः, स्फ्यः, स्मार्तम् ।

८. वेदस्वरूपवर्णोच्चारणज्ञानम्

८.१. निम्नग्रन्थानां सङ्क्षिप्तपरिचयः-

ऋग्यजुःसामाथर्ववेदसंहिताः । ऐतरेय-तैत्तिरीय-शतपथ-ताण्ड्य-गोपथब्राह्मणानि । ऐतरेय-तैत्तिरीय-बृहदारण्यकानि । ऐतरेय-तैत्तिरीय-ईशावाश्य-छान्दोग्य-मुण्डकोपनिषदः । शौनक-याज्ञवल्क्य-व्यास-नारदीय-माण्डुकीशिक्षाग्रन्थाः । वेदाङ्गज्योतिषम् ।

८.२. हस्तसञ्चालनस्वरोच्चारणादिविधिः, यकारस्य जकारोच्चारणम्, षकारस्य खकारोच्चारणम्,

८.३. याज्ञवल्क्यशिक्षायाः निम्नपद्यानां विषयाणाञ्च विवेचनम्-

उदात्तश्चानुदात्तश्च, एकमात्रो भवेद्ध्रस्वः, नकरालो नलम्बोष्ठः, चुलुनौका, अभ्यासार्थे द्रतां.. स्वरिते त्र्यङ्गुलं, उपांशुः त्वरितम्, गुणिता शतशः, यथा खनन् ,

८.४. त्रैस्वर्यविधिः, वर्णानां दैवतजातयः, वेदाध्ययनविधिः, विवृत्तीनां सोदाहरणं लक्षणम्, पाठकगुणाः, पाठकदोषाश्च ।

९. शुक्लयजुर्वेदविषया मन्त्रबोधश्च

९.१. कुशकण्डिकाज्ञानम् (पारस्करगृह्यसूत्रस्य प्रथमाध्यायसम्बद्धम्) अष्टविकृतिपाठाः, प्रतिज्ञापरिशिष्टपरिचयः, प्रत्यक्षादिप्रमाणानि, श्रुत्यादिप्रमाणानि, महीधरभाष्यवैशिष्ट्यम् ।

९.२. निर्वचनसिद्धान्ताः (निरुक्त २.१), गो-मानव-आदित्य-शाखा (निरुक्तस्य १.२) शब्दनिर्वचनम्, चरणपदार्थः (निरुक्तस्य १.६) माध्यन्दिनशतपथब्राह्मणगतब्राह्मणमन्त्रस्वरूपम् ।

९.३. शुक्लयजुर्वेदीयमाध्यन्दिनसंहिताया अग्न्यन्वाधानाग्निहोत्रहोमचातुर्मास्यमन्त्राणां सस्वरमुच्चारणम् । ।

९.४. हविर्यज्ञ (अध्याय १)-पिण्डपितृयाग (अध्याय २)-अग्निष्टोम (अध्याय ६-७)-गतमन्त्राणां सस्वरमुद्घुङ्गनम्, ।

९.५. निम्नमन्त्राणां सस्वरमुच्चारणम् -

१) यज्ञो देवानाम् (८/४) २) संवर्चसा (८/१४) ३) अपां रसम् (९/३) ४) आमावाजस्य (९/१९)

५) इमन्देवाः (९/४०) ६) अग्नये गृहपतये (१०/२३) ७) देवसवितः (११/७) ८) तमुत्वा (११/३३)

९) विश्वोदेवस्य (११/६७) १०) अन्नपतेऽन्नस्य (११/८३) ११) आत्वाहार्षम् (१२/११)

१०. मन्त्रबोधः

१०.१. निम्नमन्त्राणां सस्वरमवबोधः-

१) गर्भोऽस्य (१२/३७) २) पुनस्त्वादित्या (१२/४४) ३) सीरा युञ्जन्ति (१२/६७) ३) लाङ्गलं पवीरवत् (१२/७१)

४) नमोऽस्तु सर्पेभ्यः (१३/६) ५) अग्निर्मूर्धा दिवः (१३/१४) ६) भूरसि (१३/१८) ७) अषाढासि (१३/२६) ८) त्वं यविष्ठ (१३/५२)

१०.३. निम्नमन्त्राणां सस्वरमुच्चारणम्-

१) जिह्वामे भद्रम् (२०/६) २) पृष्टीर्मे राष्ट्रम् (२०/८) ३) नाभिर्मे चित्तम् (२०/९)

४) यद्देवादेवहेडनम् (२०/१४) ५) यदिदिवा (२०/१५) ६) यदिजाग्रत् (२०/१६)

७) यद्ग्रामे (२०/१७) ८) इन्द्रन्दुरः (२०/४०) ९) त्वामद्य ऋषे (२१/६१)

१०) हिरण्यपाणिमूतये (२२/१०) ११) देवस्यचेततः (२२/११) १२) देवस्यसवितुः (२२/१४)

१३) आब्रह्मन् (२२/२२) १४) स्वयं वाजिन् (२३/१५)

१०.४. निम्नमन्त्राणां सस्वरमुच्चारणम्-

१) विश्वानिदेव (३०/३) २) तदेवाग्निः (३२/१) ३) याम्मेधाम् (३२/१४) ४) मेधाम्मे (३२/१५)

५) इदमो (३२/१६) ६) अग्नेशर्द्धमहते (३३/१२) ७) इन्द्रवायू सुसन्दृशा (३३/८६)

८) दिविपृष्टो अरोचताम् ९) भग एव भगवान् (३४/३८)

१०) अपेतो यन्तु (३५/१) ११) कल्पन्तान्ते दिशः (३५/९) १४)

१२) वहवपां जातवेदः (३५/२०)

१०.४. पुरुषमेधयज्ञसम्बद्धानां, पुरुषसूक्तगतानाम् उत्तरनारायणसूक्तगतानाञ्च मन्त्राणामुच्चारणलेखनादिकम् ।

१०.५. स्वस्तिवाचन-शिवसङ्कल्पसूक्त-शान्तिपाठ-ईशोपनिषद्गतमन्त्राणां सस्वरमुच्चारणम्

विशिष्टीकरणतालिका

विषयः शुक्लयजुर्वेदः -

स्तरः- निम्नमाध्यमिकः

प्रकरणम्	विषयवस्तु	प्रश्नाः	अङ्काः
	खण्ड क	५	५०
१	विद्यालयशिक्षाया शुक्लयजुर्वेदविषयकपाठ्यक्रमाध्ययनम्	१	१०
२	शिक्षणम्	१	१०
३	शुक्लयजुर्वेदशिक्षणे बालमनोविज्ञानम्	१	१०
४.	वेदाध्ययनस्य शैक्षणिकयोजना	१	१०
५.	शुक्लयजुर्वेदपठनसामग्र्यस्तन्मूल्याङ्कनं मण्डपकुण्डादिज्ञानञ्च	१	१०

खण्ड ख

६	वेदस्तन्मन्त्राणां भावार्थबोधः	१	१०
७	चूडोपनयनविवाहेषु सविशेषकार्याणि तन्मुहूर्तानि चरित्रज्ञानञ्च		
८	वेदस्वरूपवर्णोच्चारणज्ञानम्	१	१०
९	शुक्लयजुर्वेदविषया मन्त्रबोधश्च	१	१०
१०	मन्त्रबोधः	१	१०
योगः		१०	१००

द्रष्टव्यः

१. पाठ्यक्रमोऽयं कखखण्डाभ्यां खण्डद्वये विभाजितोऽस्ति ।
२. सामान्यतया कखण्डात् शिक्षणविधिमवलम्ब्य प्रश्ना निर्मायन्ते ।
३. खखण्डादुद्धृतप्रश्नाः संज्ञानात्मका भवन्ति ।
४. प्रत्येकं खण्डस्य कृते पृथक् पृथगुत्तरपुस्तिका प्रयुज्यते ।

५. संस्कृतभाषा एव लिखितपरीक्षाभाषा भवति ।

६. पाठ्यक्रमोऽयं .२०७८/०८/०१दिनाङ्कतः प्रारम्भो भविष्यति